

**МЕРЕЖА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ**

С. Ю. Попович, доктор біологічних наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: n8u5k0@ukr.net

Анотація. Актуальність проблеми впливає з необхідності розбудови Карпатської екомережі на основі регіональної мережі природно-заповідного фонду, що нині є головною стратегією розвитку територіальної охорони природи у світі. Метою представлено геосозологічного аналізу було встановлення кількісних і якісних показників мережі природно-заповідного фонду та визначення нинішнього відсотка заповідності в Українських Карпатах. У зв'язку з цим, взявши за основу науково-історичний підхід, в основу якого покладено хронологічну схему розвитку подій, описано три періоди історії формування мережі природоохоронних територій в Українських Карпатах, а саме: 1) XII століття – 1939 рік; 2) 1940–1990 роки; 3) 1991 рік – донині. Інтенсивний розвиток мережі природоохоронних територій спостерігався у XVIII-XIX століттях. Минуле XX століття відзначилося масовим заповіданням та уточненням заповідного статусу для раніше створених об'єктів, пік їхнього заповідання припав на 60-80-ті роки цього століття. Сучасну мережу природно-заповідного фонду Українських Карпат представлено 1274 об'єктами, з яких один біосферний і один природний заповідники, 11 національних природних парків, вісім регіональних ландшафтних парків, 186 заказників, 725 пам'яток природи, 230 заповідних урочищ, два ботанічні сади, 12 дендропарків, 98 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, відсутні зоопарки. Вони разом займають 540640,0 га. Для отримання цих показників застосовано, як основний, статистично-інвентаризаційний метод досліджень, а також використано деякі загальнонаукові методи: аналітико-синтетичний та системний підходи, порівняльну оцінку. Рівень категоріальної, об'єктної й адміністративно-територіальної репрезентативності відображає ступінь розвитку регіональної мережі природно-заповідного фонду. Показник заповідності в Українських Карпатах становить 15,5 %. Із чотирьох адміністративних областей цього природно-географічного регіону категоріальну та об'єктну структуру природно-заповідного фонду оптимальніше сформовано у Закарпатській області (23 категорії та підкатегорії із 26, 469 об'єктів).

Ключові слова: історія природно-заповідної справи, мережа природно-заповідного фонду, репрезентативність, показник заповідності.

Актуальність. Головною сучасною стратегією територіальної охорони природи задля стабілізації екосистемної рівноваги є формування екомереж різних рівнів на основі досягнень природничих та природоохоронних наук і розвинутого міжнародного та національного екоправа. Територіальну основу екомережі формує переважно мережа ПЗФ, яка безперечно є одним із ключових засобів екотопічної стабілізації антропогенних змін у природних ландшафтах. В умовах глобального потепління клімату ця стратегія особливо актуальна для окремих, передусім лісових природно-географічних регіонів.

Як свідчить ціла низка наукових публікацій [38, 10, 12, 4, 11, 27] за останні кілька десятиріч в Українських Карпатах спостерігається динаміка підвищення ступеня інсуляризації ландшафтів, середньорічної температури повітря, зниження сумарної кількості опадів і водночас масові зливи та інші стихійні природні явища, зниження рівня верхніх водоносних поверхневих горизонтів, деградація корінного фіторізноманіття, зокрема усихання хвойних, у тому числі навіть корінних приполонинських лісів тощо. Убачається, що розбудова регіональної екомережі дещо пригальмує ці негативні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У природно-заповідній справі України особливо популярним серед геосозологів завжди був аналіз стану мереж ПЗФ різних рівнів їхньої територіальної організації. Тому цій проблемі присвячено досить значну кількість наукових джерел, серед яких більшість торкається мереж територій та об'єктів загальнодержавного значення. Однак, статистичний аналіз мереж ПЗФ окремих природно-географічних регіонів України за останні 15 років ніхто не намагався здійснити. Тому для розвитку цього напрямку нами детально проаналізовано мережі ПЗФ чотирьох природно-географічних регіонів рівнинної частини України: Лісостепу [26], Степу [23], Полісся [24] та зони широколистяних лісів [25].

Характеристиці загального стану та розгляду комплексної цінності регіональної мережі ПЗФ Українських Карпат присвячено низку конференцій та багато публікацій, передусім за ініціативою та за авторства Стойка С. М. [33, 17, 36, 34-35, 20, 19, 37, 30, 28, 29, 21, 9]. Також проведено детальний аналіз

мережі ПЗФ із прив'язкою його територій та об'єктів до фізико-географічних областей цього регіону [35, 20, 37]. Опис мережі штучних заповідних парків цього регіону здійснила Михайлович Н. В. [16]. Однак, ми вважаємо, що досі ще недостатньо статистично проаналізовано стан репрезентативності усієї мережі ПЗФ Українських Карпат загальнодержавного та місцевого значення.

Мета дослідження – встановлення кількісних і якісних показників мережі ПЗФ Українських Карпат та визначення нинішнього відсотка заповідності для цього регіону. Об'єктом досліджень були категорії та підкатегорії, а також відповідні їм природно-заповідні території. Предметом дослідження став опис історії формування, виявлення категоріальних і територіальних особливостей, а також з'ясування сучасного стану мережі ПЗФ Українських Карпат.

Матеріали і методи дослідження. Для отримання кількісних і якісних показників про території та об'єкти мережі ПЗФ Українських Карпат було використано загальнонаукові методи досліджень (бібліографічний пошук, аналітико-синтетичний та системний підходи, порівняльну оцінку). Для періодизації формування мережі ПЗФ застосовано науково-історичний підхід, який полягав у з'ясуванні основних віх заснування, створення і заповідання найвизначніших природних об'єктів через побудову хронологічної схеми. Для складання списку природно-заповідних територій спочатку на ландшафтній карті ПЗФ України (М 1 : 750000) окреслили межі Карпатського регіону, потім підраховували кількість об'єктів і територій ПЗФ і визначили їхні сумарні площі, які уточнялися згідно з довідником [14] та електронними базами даних адміністративних областей [8, 7, 5]. Відбір територій та об'єктів ПЗФ здійснювався з урахуванням меж фізико-географічних областей цього природного регіону України [15]. Аналіз потребував й арифметичного опрацювання показників кількості категорій, підкатегорій, об'єктів і територій ПЗФ, їх площ, а також з'ясування категоріальних, об'єктних і регіонально-адміністративних особливостей репрезентативності ПЗФ.

Основні інформаційні матеріали взято з офіційних статистичних зведень Мінприроди України, його відповідного підрозділу і територіальних управлінь. Для аналізу також використано відомості з інших багатьох довідкових, реєстрових, кадастрових та інтернетних інформаційних джерел. Долучалися й наукові матеріали автора, які отримано під час періодичних експедицій у регіон досліджень протягом останніх 45 років.

Результати дослідження та їх обговорення. Як відомо, в Українських Карпатах спостерігається найвища щільність природно-заповідних територій та об'єктів на одиницю площі, однак нинішній показник регіональної заповідності досі залишався не з'ясованим. Для цілісного уявлення про інтенсивність та обсяги формування мережі природоохоронних територій наводимо лише дати основних природоохоронних подій, часу створення об'єктів загальнодержавного значення, а також старовинних парків, РЛП та деяких великоплощадних (більше 1000 га) природно-заповідних територій місцевого значення. Для виокремлення вперше історичних періодів та подій використано низку публікацій [1, 37, 22, 16, 18].

I період (європейський: XII століття – 1939 р.). Уже з XII століття з утилітарних мотивів на Передкарпатті та Закарпатті розпочалося створення перших природоохоронних об'єктів. З XV століття почали діяти деякі природоохоронні укази тодішніх іноземних правителів на карпатській землі. Зокрема, у період 1423-1432 рр. польський король Владислав Ягелло видав указ про охорону деяких раритетних видів цінних лісових рослин, у тому числі тиса ягідного, а також про покарання винних у підпалі лісу. Це був перший лісоохоронний декрет у Карпатах [1, 13, 22]. У середині XVI століття в Ужгороді заклали Підзамковий парк, такі ж парки почали організовувати у місті Рахові та селищі Ясіня (ЗО). Протягом XVIII століття у межах ЛО було засновано п'ять нинішніх ППСПМ під назвою “Парк XVIII століття”, розбили парк у селі Велика Бакта (ЗО). У 1720 р. заснували парк у селищі Буштино (ЗО). У 1782 р. на теренах Західної України почав діяти австро-угорський лісовий універсал. За правління Марії Терезії заборонялося вирубування лісу в смузі

200 м від доріг і річок, на крутосхилах, під час окоту диких тварин та гніздування птахів. У першій половині *XIX століття* продовжився процес створення та організації природно-заповідних територій та об'єктів у такій послідовності: на початку століття заснували ППСПМ у місті Виноградів (Перені) та селі Великі Геєвці (ЗО); 1843 р. – розбили ППСПМ у селі Чертеж на Ужгородщині (ЗО); 1848 р. – запроєктували ППСПМ у селі Чинадієві (ЗО); 1868 р. – було заборонено ловити дрібних птахів та кажанів; 1869 р. – під охорону взяли деякі альпійські та субальпійські луки для збереження рідкісних видів тварин; 1870 р. – в Ужгороді було закладено палісадник біля обласної лікарні (ППСПМ); 1876-78 рр. – закладено Чернівецький ДП та БС; 1882 р. – Галицьке лісове товариство видрукувало перший том журналу “Сільван” із науковими статтями про охорону лісів, особливо на гірських схилах; 1886 р. – в Ужгороді Лаудон заклав унікальний дендрарій (ППСПМ); 1887 р. – Галицький сейм видав розпорядження про охорону лісів на гірських схилах законом тимчасових лісових інспекторів; 1888 р. – на Закарпатті почали відводити майже абсолютно заповідні місця для збереження риби; 1890 р. – закладено ППСПМ “Парк санаторію «Карпати»” (ЗО); 1896 р. – розбили ППСПМ у селі Великі Лази (ЗО); 1900 р. – Ломницький Л. клопотав про захист тиса ягідного в урочищі Княж-Двір (ІФО); австро-угорське Міністерство землеробства видало циркуляр про охорону ПП та вікових дерев. Протягом цього століття у ЛО було засновано три ППСПМ під назвою “Парк XIX століття”, ППСПМ (Парк Перемоги) закладено у місті Мукачеві (ЗО).

З початку *XX століття* дещо активізувалася робота щодо створення низки природоохоронних об'єктів, а саме: 1903 р. – Галицький сейм затвердив два нові лісові закони, які стосувалися лісорозведення, охорони лісів і вод; австро-угорське Міністерство освіти розповсюдило директиву з охорони ПП, в Ужгороді розбили палісадник (ППСПМ) біля університетської бібліотеки; 1904 р. – природоохоронні товариства проголосили ідею захисту ПП, зокрема Польське товариство природознавців імені М. Коперніка запропонувало створити близько 10 резерватів; Шафер В. на всіх з'їздах Галицького лісового

товариства порушував питання про лісові резервати; Красицький А. піклувався про охорону цінних урочищ і окремих дерев над річкою Сян; 1905 р. – заклали дендрарій (ППСПМ) у місті Виноградіві (ЗО); 1907 р. – створено скельно-лісовий резерват „Бубнище” біля міста Долини на Прикарпатті та ЗУ вздовж річки Сян (ІФО) площею 54 га; 1908 р. – створено пралісові резервати „Стужиця” і „Тихий” у басейні річки Уж та „Піп Іван” на Чорногорі; вилучено з експлуатації лісові масиви біля верхньої межі лісу та урочище Підлюте у Горганах; журнал “Сільван” помістив анкети з охорони ПП; 1909 р. – на 25 з’їзді Галицького лісового товариства Шафер В. знову клопотав про заповідання цінних гірських лісових ділянок; 1910 р. – Віденський сейм запропонував створити великий резерват у Чорногорі; 1912 р. – у місті Сторожинці навколо новоствореного палацу заклали ДП; заповідною стала гора Піп Іван Чорногірський; 1914 р. – Шафер В. та Соколовський С. підготували матеріали для заповідання в Чорногорі цінних осередків високогірної природи; 1919 р. – в урочищі Ясень (ІФО) на площі 500 га створено лісовий резерват „Горган”; 1921 р. – Шафер В. домогся від Польського міністерства лісів створення пралісових резерватів в урочищі Данцер на Чорногорі (близько 307,5-447,5 га) та поблизу селища Ворохти (400 га, ІФО); 1923 р. – офіційно був утворений резерват „Княж Двір”; 1924 р. – Шафер В. уперше запропонував створити на Чорногорі білатеральний польсько-чехословацький резерват; 1925 р. – у місті Мукачеві (ЗО) заклали міський сквер (ППСПМ) та палісадник (ППСПМ) біля хімкорпусу Ужгородського університету; 1928 р. – Польща заборонила вирубку сосни гірської (жерепової) у високогір’ї, а в Ужгороді заклали одну з найдовших у Європі Липову алею (ППСПМ); 1929 р. – Шафер В. запропонував запроектований резерват на Чорногорі (832 га) перепрофілювати у національний парк для збереження популяцій рододендрона східнокарпатського та великих раритетних ссавців; 1932 р. – оголосили пралісовий лісобуковий резерват “Явірник” на площі 130 га (ЗО); 1934 р. – завдяки Шаферу В. й Шептицькому А. було створено резерват „Яйце” (270 га) для збереження лісів із участю сосни європейської (кедрової); Станіславський (ІФО) воєвода видав указ

про притягнення до відповідальності винних у випалюванні криволісся на Чорногорі; 1935 р. – на V з'їзді Українських охоронців природи та лікарів прийняли звернення до Шептицького А. з пропозицією розширити резерват „Яйце” та перетворити його у перший Український національний парк природи; 1936 р. – Фонд польської народної культури доручив Сьроданю А. вивчити методи збереження сосни європейської (кедрової); Президент Польщі підписав декрет про державну охорону лісів; старости повітів Косова, Надвірної і Делятина (ІФО) заборонили випалювання криволісся; ученими закладено у пралісах перші моніторингові ділянки; створено лісові резервати “Шипот” (близько 2400 га) й “Анталовецька Поляна” (176 га) (обидва у ЗО); 1938 р. – площу резервата „Горган” розширено до 1121,58 га (ІФО); у Горганах поблизу села Перегінського створено резервати „Сосновий” (25,57 га) та „Буковий” (4,7 га); також було запроєктовано пралісові резервати: „Ялицевий” (30,4 га) та „Перегінська Пуща” на площі 300 га на горі Овул [37]; 1939 р. – на основі результатів наукових досліджень біорізноманіття було реорганізовано резерват „Чорногора” в Чорногірський національний (народний) парк площею 1512 га, однак із приходом Радянської влади його ліквідували; поряд створили резервати „Ліс під Гомулом і Маришевською Великою” та „Ліс охоронний Заросляк” [37]; також за ініціативи учених до цього року лише в Закарпатті Міністерством лісового і водного господарства Чехословаччини було створено 35 резерватів.

II період (радянський: 1940-1990 рр.). У післявоєнні роки почалась хвиля відродження природно-заповідної справи, про що засвідчили такі події: 1940 р. – Рада Народних Комісарів УРСР постановила організувати у Станіславській (ІФО) області державні заповідники „Чорногора” (68000 га) і „Горгани” (50000 га); 1945 р. – закладено БС Ужгородського державного університету (ЗО); 1952 р. – до цього часу було закрито заповідник „Тисовий ліс”; вирубано праліси колишніх резерватів “Шипот”, “Тихий”, “Стужиця”, “Яворник”, частково „Княж-Двір”, тобто майже повністю вирубано ліси резерватів, створених у 1912-1939 рр.; осушено унікальне болото „Чорний Мочар”; 1955 р. – за наполяганням учених місцева влада Станіславщини (ІФО) прийняла

рішення про вилучення з господарського використання цінного пралісу „Чорногора” на схилах гори Говерли; 1956 р. – Рада Міністрів УРСР прийняла першу серйозну постанову «Про заходи щодо відновлення лісонасаджень в Карпатських горах», якою заборонялося вирубувати ліси на схилах крутизною більше 35⁰; 1958 р. – кінець 50-х років характеризувався певною активізацією природоохоронних заходів щодо захисту лісів, зокрема Академія наук УРСР запропонувала державним органам влади створити низку лісових заповідників; під впливом преси та наукової громадськості вдалося надати певний природоохоронний статус приполонинським, ґрунтозахисним і водоохоронним лісам загальною площею до 214000 га; 1960 р. – заклали Міженецький, Самбірський та Підгірцівський парки-пам’ятки садово-паркової архітектури (нині ППСПМ у ЛО); 1963 р. – створили БС Чернівецького державного університету, а БС Ужгородського державного університету отримав категорію БПП; 1964 р. – постановою Ради Міністрів УРСР «Про поліпшення охорони, раціонального використання і відновлення природних багатств» створено Чорногірську та Угольську заповідні ділянки для збереження європейськоялинових та лісовобукових пралісів; Верховна Рада УРСР прийняла закон щодо заборони рубок понад обсяги розрахункової лісосіки; 1965 р. – Компартія та Рада Міністрів УРСР прийняли довгоочікувану постанову «Про заходи щодо збереження та посилення захисних властивостей гірських лісів у Карпатах»; 1966 р. – чеські та польські вчені висунули пропозицію до влади УРСР створити міжнародний трилатеральний біосферний резерват “Стужиця” (ЗО) на площі близько 1000 га; 1967 р. – закладено ДП “Високогірний” та ППСПМ “Парк Партизанської слави” (обидва в ІФО); 1968 р. – за обґрунтуванням Академії наук УРСР і клопотанням Державного комітету охорони природи Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про організацію нових державних заповідників в Українській РСР», згідно з якою було створено Карпатський державний заповідник (ЗО, ІФО); також створили Сторожинецький ППСПМ (нині ДП); 1970 р. – закладено ДП “Дружба” (ІФО); 1972 р. – створено БПП “Діброва” (ІФО), оголошено сучасний статус ППСПМ:

“Парк санаторію «Карпати»”, Міженецький і Самбірський; в ІФО створено три ППСМ: “Парк”, “Парк імені Т. Г. Шевченка” і “Арборетум”; 1974 р. – створено: у ЗО: ЛсЗ: “Стужиця”, “Діброва” і Росішний, Брадульський ЛнЗ, БЗ: Гладинський, “Горгани і Тавпіширка”, Кедринський, “Чорна гора”, “Юліївська гора”, Великодобронський ЗЗЗ, Апшинецький ГЗ; в ІФО: Бредулецький ЛсЗ, БЗ: Кливський, Княздвірський, Тавпіширківський, Яйківський, ГЗ “Турова дача”, Пожератувський ОЗ; у ЧО: ЛнЗ “Цецине”, Лунківський ЛсЗ; 1975 р. – створено: у ЗО: БПП: “Гора Явірник”, “Довгий потік”, “Скелі Близниці”, “Урочища Великий Яворовець і Обнога”, “Урочище Атак”, “Урочище Голятин”, “Урочище Тепла яма”, ГіПП “Болото Чорне багно”, КПП “Гора Високий камінь”; в ІФО: БПП: “Урочище Осій”, “Урочище Сокіл”, “Урочище Тарниці”, ГіПП: “Болото Висяче”, “Болото Лисак”, “Болото Мшана”, “Болото Ширковець”, КПП “Урочище Верхнє Озерище”; 1978 р. – створено БЗ: “Урочища Затінки і Тересянка”, “Урочища Странзул, Задня і Кедрин”; ОЗ “Соколові скелі”, ЗГЗ “Зачарована долина” (усі в ЗО); 1979 р. – до території Карпатського державного заповідника (ЗО) приєднали масиви Широколужанський і “Долина нарцисів”, а масиви заповідника в ІФО вилучили для організації Карпатського державного природного парку; БС Ужгородського державного університету отримав категорію парку-пам’ятки садово-паркової архітектури; створено ЛнЗ “Річка Лімниця з водоохоронною смугою вздовж берегів шириною 100 м” (ІФО); 1980 р. – постановою Ради Міністрів УРСР створили перший в Україні Карпатський державний природний парк, ППСМ “Дружба” (обидва в ІФО), Чайковицький ГЗ (ЛО) та ЛнЗ “Чорний діл” (ЧО); об’єктами загальнодержавного значення стали Міженецький, Самбірський та Підгірцівський ППСМ; 1981 р. – створено БПП “Тисовий яр” та “Урочище Білка” (обидва в ЧО); КПП “Скелі Довбуша” та ППСМ “Високогірний” (обидва в ІФО); 1982 р. – створено ЛсЗ “Урочище Скит Манявський” (ІФО); 1983 р. – створено Керничний БЗ (ЗО), Петрівецький ЛсЗ (ЧО), ДП “Діброва” (ІФО); набули сучасного категоріального статусу БС Ужгородського та Чернівецького державних університетів, ДП “Високогірний”, “Дружба”,

Сторожинецький, Чернівецький та ППСПМ “Парк Партизанської слави”; 1984 р. – створено ЛнЗ “Бердо” та “Пікуй” (обидва у ЛО), ГеПП “Старуня” (ІФО); у ЛО організовано сучасний заповідний статус для 16 ППСПМ: Тишковецький, Курортний (два парки), “Парк імені Богдана Хмельницького”, “Парк імені генерала Васильєва”, “Парк імені Тараса Шевченка”, два під назвою “Парк”, п’ять під назвою “Парк XVIII століття”, три під назвою “Парк XIX століття”; у ЧО організовано сучасний заповідний статус для 31 ППСПМ: Вашковецький, Чорторийський, Брусницький, Вижницький, Старожадівський, Слобода-Комарівський, Михальчанський, Лужанський, “Чернівецький парк культури та відпочинку імені Тараса Шевченка”, “Парк імені Шіллера”, “Парк імені Юрія Федьковича”, “Парк-сквер” (три), Садгірський (два), Жовтневий, Рідківський, Байраківський, Черепківський, Петричанський, Просокирянський, Глибоцький, Карапчівський, Клинівський (два), Сторожинецький, Буденецький, Берегометський, Банилівський, Красноільський; створено ЛсЗ “Ільма” (ІФО) та Лихоборівський ЗЗ (ЛО); 1985 р. – створено Річанський і Тур’є-Полянський ЗЗ (обидва у ЗО); 1988 р. – в ІФО створено три ППСПМ: “Дендропарк”, “Дендропарк імені 40-річчя Перемоги” і “Дендрарій”; 1989 р. – постановою Ради Міністрів УРСР створили перший на Закарпатті державний природний національний парк “Синевир” (ЗО); 1990 р. – постановою Ради Міністрів УРСР до території Карпатського державного заповідника приєднали Кузійський лісовий масив.

III період (український: 1991 р. – донині). Знаменувався новою незалежною природоохоронною політикою, яка призвела до прогресу природно-заповідної справи. Відмітимо головні хронологічні події цього періоду: 1992 р. – ЮНЕСКО видав сертифікат про віднесення території Карпатського державного заповідника до світової мережі біосферних резерватів; 1993 р. – Верховна Рада України прийняла постанову «Про впорядкування управління заповідниками та національними природними парками», згідно з якою новостворений Карпатський БсЗ та НПП Карпатський і “Синевир” було підпорядковано Міністерству охорони навколишнього

природного середовища України; оголошено ДП “Пролісок” і Тлумацький ППСПМ; ЛнЗ “Ріка Свіча з притокою Мізунькою” (усі в ІФО); 1994 р. – створено ЗЗЗ “Зубровиця” та КСЗ “Молочнобротський карстовий масив” (обидва у ЧО); 1995 р. – Указом Президента України створено НПП “Вижницький” (ЧО) та місцевою владою ЗО – РЛП “Стужиця”; 1996 р. – Указом Президента України оголошено ПЗ “Торгани” та ЛнЗ “Грофа” (обидва в ІФО), місцева влада ЧО організувала Чернівецький та Черемоський РЛП; в ІФО створили: РЛП “Гуцульщина” і Поляницький, Малотур’янський ДП, ГЗ “Річка Чорний Черемош з прибережною смугою”; 1997 р. – до території Карпатського БсЗ приєднали БЗ “Чорна гора” та “Юліївська гора”; за здобутки у збереженні природної і культурної спадщини Рада Європи нагородила Карпатський БсЗ Європейським дипломом; створено РЛП: “Верхньодністровські Бескиди” і “Надсянський” (обидва у ЛО), а також ЗЗЗ “Чорний ліс” та Чивчино-Гринявський ЛнЗ (обидва в ІФО), ЛнЗ “Зелеміль” та Моршинський (обидва у ЛО); 1998 р. – створено ЗЗЗ “Потік Оса” (ЗО); 1999 р. – Указом Президента України оголошено НПП “Сколівські Бескиди” (ЛО) та Ужанський (ЗО); Міжнародним координаційним комітетом з програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” прийнято рішення про приєднання Ужанського НПП та РЛП “Надсянський” до території польсько-словацького біосферного резервату “Східні Карпати”; 2000 р. – схвалено Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону”, яким передбачалося довести показник заповідності до 20 %; 2001 р. – у ЧО створили Сіретський і Черемошський ІЗ; 2002 р. – Указом Президента України оголошено НПП “Гуцульщина” (ІФО); 2004 р. – Указом Президента України створено Галицький НПП (ІФО); 2007 р. – праліси Карпатського БсЗ та Ужанського НПП долучено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у межах природного об’єкта “Букові праліси Карпат”; розширено територію НПП “Вижницький”; 2009 р. – Указом Президента України створено НПП “Зачарований край” (ЗО) і “Синьогора” (ІФО), а місцевою владою – Притисянський РЛП (ЗО); 2010 р. – Указом Президента

України оголошено Верховинський НПП та розширено площу Карпатського БсЗ; 2011 р. – місцевою владою створено РЛП “Синяк” (ЗО); 2017 р. – унікальні ділянки пралісів та квазіпралісів ПЗ “Торгани”, НПП “Синевир” і “Зачарований край” долучено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у межах природного об’єкта «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини»; 2019 р. – заборонено проведення рубок головного користування в НПП та заказниках, відновлено чинність Закону України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону»; на 2020 р. – у місті Трускавці запроєктували ППСПМ “Адамівка”.

За даними Державного кадастру ПЗФ станом на кінець 2019 р. в Україні налічувалося 8512 територій та об’єктів загальною площею 4,418 млн. га в межах наземного простору й акваторії Чорного моря. Зокрема, за 2019 р. площа ПЗФ найбільше зростає у Рівненській (на 22018,21 га), Херсонській (на 15911,84 га), Запорізькій (на 13115 га), ЛО (на 12800,6471 га) та ЗО (на 11716,2 га). Загальнодержавний показник заповідності нині становить 6,8 %. Однак, відповідно до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» розширення площі ПЗФ до 2020 року має досягти 15 % території України, що наблизило би її до середнього західноєвропейського показника заповідності (10-15 %).

Для формування високого рівня загальнодержавної мережі ПЗФ особливо важливе значення має позитивна динаміка показників заповідності в окремих адміністративних та природних регіонах. Зокрема, у 2003 р. показник заповідності в Карпатському регіоні в межах адміністративних областей був таким: ЗО – 11,7 %, ІФО – 13,1 %, ЧО – 8,0 %, ЛО – 5,1 %. У 2010 р. відсоток заповідності у ЧО складав 12,5 % [31], а для ЗО було прогнозовано доведення цього показника у 2021 р. до 28 % [2]. Натомість у порівняльному аспекті динаміка зростання загальнорегіонального показника заповідності в Українських Карпатах проглядалася так: 2000 р. – 9,4 % [18], 2001-2004 рр. – 12,9 % [35, 20, 3, 19]. Окрім того, було визначено показники заповідності для кожної фізико-географічної області. Найвищим (40,6 %) він виявився для

Рахівсько-Чивчинської фізико-географічної області, а найнижчим (2,9 %) – для Вулканічних Карпат. У цілому, для Заходу України у 2004 р. показник заповідності становив 8,7 % [19].

Орієнтуючись на статистичні дані сучасного стану розвитку загальнодержавної мережі ПЗФ, нами визначено показники кількісного і якісного складу мережі ПЗФ Українських Карпат (табл. 1).

1. Структура мережі природно-заповідного фонду Українських Карпат

К/П	Адміністративні регіони				Усього, га
	ЗО	ІФО (кч)	ЛО (кч)	ЧО (кч)	
БсЗ	1				1
	58035,8				58035,8
ПЗ		1			1
		5344,2			5344,2
НПП	3	5	1	2	11
	87964,3	115444,7	35684,0	18355,5	257448,5
РЛП	2	2	2	2	8
	14962,0	18761,0	27963,9	25721,3	87408,2
З	75	60	26	25	186
	16316,9	45861,3	11583,1	39344,3	113105,6
БЗ	31	27	2	4	64
	2693,4	2378,1	17,1	58,7	5147,3
ГЗ	6	4	1		11
	635,7	2297,0	119,0		3051,7
ЕЗ	1		1	1	3
	9,8		0,5	20,0	30,3
ЗГЗ	1				1
	0,0				0,0
ЗЗЗ	5	2	1	1	9
	5146,0	15120,8	2075,0	27055,4	49397,2
ІЗ	5			3	8
	524,0			8333,8	8857,8
КСЗ				1	1
				20,3	20,3
ЛнЗ	3	10	8	6	27
	1234,6	19175,2	9074,9	2773,5	32258,2
ЛсЗ	21	11	13	7	52
	5417,5	6660,8	296,6	1007,6	13382,5
ОЗ	2	6		2	10
	655,9	229,4		75,0	960,3
ПлЗ					
ПП	338	177	84	126	725
	580,0	1019,1	424,3	318,1	2341,5
БПП	46	144	41	59	290
	193,8	755,6	41,3	118,7	1109,4
ГеПП	38	8	10	24	80

	119,2	73,9	40,9	166,0	400,0
ГіПП	251	15	25	39	330
	202,0	45,7	7,8	15,8	271,3
ЗПП	1	1			2
	1,0	0,1			1,1
КПП	1	9	8	4	22
	22,0	143,8	334,3	17,6	517,7
ПрПП	1				1
	42,0				42,0
ЗУ	12	164	28	26	230
	2546,1	7125,4	5460,5	701,7	15833,7
разом	431	409	141	181	1162
	180405,1	193555,7	81115,8	84440,9	539517,5
БС	1			1	2
	86,4			3,5	89,9
ДП	2	6		4	12
	34,9	150,7		47,7	233,3
ППСПМ	35	7	23	33	98
	176,3	71,7	345,2	206,1	799,3
ЗП					
разом	38	13	23	38	112
	297,6	222,4	345,2	257,3	1122,5
усього	469	422	164	219	1274
	180702,7	193778,1	81461,0	84698,2	540640,0
%	14,2	17,4	9,3	20,9	15,5

Умовні скорочення по тексту і в таблиці 1: БЗ – ботанічний заказник, БПП – ботанічна пам'ятка природи, БС – ботанічний сад, БсЗ – біосферний заповідник, ГЗ – гідрологічний заказник, ГеПП – геологічна пам'ятка природи, ГіПП – гідрологічна пам'ятка природи, ДП – дендрологічний парк, ЕЗ – ентомологічний заказник, ЗГЗ – загальногеологічний заказник, ЗЗЗ – загальнозоологічний заказник, ЗО – Закарпатська область, ЗП – зоологічний парк, ЗПП – зоологічна пам'ятка природи, ЗУ – заповідне урочище, ІЗ – іхтіологічний заказник, ІФО – Івано-Франківська область, К – категорії, КПП – комплексна пам'ятка природи, КСЗ – карстово-спелеологічний заказник, кч – карпатська частина, ЛнЗ – ландшафтний заказник, ЛО – Львівська область, ЛсЗ – лісовий заказник, НПП – національний природний парк, ОЗ – орнітологічний заказник, П – підкатегорії, ПЗ – природний заповідник, ПЗФ – природно-заповідний фонд, ПлЗ – палеонтологічний заказник, ПП – пам'ятка природи, ПрПП – пралісова пам'ятка природи, ППСПМ – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, РЛП – регіональний ландшафтний парк, ЧО – Чернівецька область. У чисельнику наведено кількість об'єктів ПЗФ, у знаменнику – площу (га).

Мережа БсЗ Українських Карпат представлена лише Карпатським БсЗ (ЗО) і транскордонним трилатеральним польсько-словацько-українським біосферним резерватом “Східні Карпати” (ЗО, ЛО). У перспективі заплановано на базі Мармароського масиву Карпатського БсЗ організувати румунсько-український біосферний резерват “Мармароші” (ЗО), а у ЧО та ІФО – аналогічний резерват “Чивчини” [22]. Також не репрезентативно склалася

мережа ПЗ. Нині тут функціонує лише ПЗ “Торгани” (ІФО), тому ця мережа потребує оптимізації. Для створення нових ПЗ доцільним був би пошук природних ландшафтів з корінними екосистемами або розширення існуючих територій великоплощадних заказників, передусім у Бескидах та Буковинських Карпатах. Однак, сукупна площа територій заповідників і біосферних резерватів дослідженого регіону достатньо значна (близько 138223 га).

На відміну від мережі заповідників Українських Карпат мережа природних парків цього регіону цілком репрезентативна. Зокрема, *мережа НПП* представлена 11 природно-заповідними територіями, які займають 257448,5 га. При цьому ЛО (кч) представлена лише одним НПП. Окрім того, Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки (2000) пропонувалося додатково створити Передкарпатський НПП, а в проєкті Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року записано такі НПП: “Бойківщина”, “Закарпатські Бескиди”, “Ждимир”, “Чорний ліс”, Жденіївський, Сторожинецький (“Буковина”, “Буковинське передгір’я”), Свидовецький та Шаянський [22, 31, 2]. Також з публікацій відомі пропозиції щодо організації НПП “Прикарпаття” на площі 50000 га [37] та “Буковинські гірські ліси” [32]. *Мережа РЛП* представлена вісьмома об’єктами, які займають 87408,2 га і рівномірно розподілені між усіма адміністративними областями. Найближчим часом пропонуються створити Свалявський у ЗО та у ЛО “Вододільно-Верховинський” РЛП [2].

Мережа заказників Українських Карпат серед інших категорій ПЗФ займає найбільші площі (186 територій, 113105,6 га). За кількістю об’єктів переважають БЗ (64), ЛсЗ (52) та ЛнЗ (27), а за зайнятою площею найкраще представлені ЗЗЗ (49397,2 га), ЛнЗ (32258,2 га) та ЛсЗ (13382,5 га). У регіоні є лише один КСЗ у ЧО і зовсім немає ПлЗ. Серед адміністративних областей найбільше заказників у ЗО (75), але найширші площі вони займають в ІФО (45861,3 га). Натомість за кількістю об’єктів розгалуженішою є *мережа ПП* (725 територій та об’єктів, 2341,5 га). Серед них на першому місці ГіПП (330),

на другому – БПП (290), третьому – ГеПП (80), а найбільші площі мають БПП (45861,3 га), КПП (517,7 га) та ГеПП (400,0 га). У регіоні відмічено лише дві ЗПП (ЗО і ІФО) та одну ПрПП (ЗО), що є недостатнім для збереження окремих пралісових ділянок та локальних популяцій унікальних видів тваринного світу. У цьому аспекті мережа ПрПП потребує оптимізації, особливо у ЛО і ЧО. Серед адміністративних областей найбільше ПП у ЗО (338), але найширші площі вони займають в ІФО (1019,1 га). *Мережа ЗУ* представлена 230 об'єктами, які займають площу 15833,7 га. Найбільша їх кількість і зайнята ними площа спостерігається в ІФО (164, 7125,4 га).

Кількісний і якісний склад мережі штучних об'єктів усіх чотирьох категорій ПЗФ Українських Карпат досі ще репрезентативно не сформовано. Зокрема, *мережа БС* (два об'єкти на сукупній площі 89,9 га) представлена лише у ЗО і ЧО. Відповідно до Програми “Заповідники” (1994) передбачалося створити БС в Івано-Франківську та Валякузьмінський у ЧО. Натомість *мережа ДП* сформована досить репрезентативно (12 об'єктів, 233,3 га). Виключенням є лише кч ЛО, де немає жодного ДП. Із цього складу половина об'єктів (150,7 га) функціонує в ІФО. Серед категорій штучних заповідних парків *мережа ППСМ* є найкраще розгалуженою і складається із 98 об'єктів сукупною площею 799,3 га. Найбільше їх у ЗО (35), а найменше в ІФО (сім). Зате у кч ЛО вони займають найбільшу площу (345,2 га). В Українських Карпатах зовсім немає ЗП. Для оптимізації мережі об'єктів цієї категорії ПЗФ необхідно організувати ЗП щонайменше в Ужгороді, Івано-Франківську та Чернівцях.

У цілому в ЗО станом на 01.01.2019 р. взято на облік 469 об'єктів ПЗФ загальною площею 180702,7 га, з них загальнодержавного значення 34 об'єкти [5]. Категоріальна підструктура ПЗФ ЗО достатньо добре збалансована. У кількісному вимірі тут найбільше ПП і заказників, серед яких немає КСЗ і ПлЗ. Особливістю є те, що в області відсутній ПЗ, зате із важливіших природно-заповідних територій регіону тут розташовано єдиний БсЗ (Карпатський), частина транскордонного трилатерального польсько-словацько-українського біосферного резервату “Східні Карпати”, три НПП (“Зачарований край”

“Синевир”, Ужанський) і два РЛП (Притисянський, “Синяк”). Показник заповідності у ЗО має середні значення і становить 14,2 %.

У межах кч *ІФО* зосереджено 422 території та об’єкти ПЗФ на площі 193778,1 га. Із головніших природно-заповідних територій тут мають місце один ПЗ (“Горгани”), п’ять НПП (Карпатський, Верховинський, “Синьогора”, “Туцульщина”, кч Галицького), два РЛП (“Туцульщина”, Поляницький). Категоріальна підструктура ПЗФ ІФО більш-менш збалансована. Також у кількісному вимірі тут найбільше ПП і заказників, серед яких немає таких підкатегорій: ЕЗ, ЗГЗ, ІЗ, КСЗ і ПлЗ. Із важливих територій та об’єктів також відсутні БсЗ, БС, ЗП та ПрПП, хоча в області є природні ресурси для їхньої організації. Не дивлячись на це, показник заповідності в ІФО достатньо високий і становить 17,4 %.

У кч *ЛО* категоріальна підструктура ПЗФ найслабше збалансована. Із головних природно-заповідних територій тут є один НПП (“Сколівські Бескиди”), частина транскордонного трилатерального польсько-словацько-українського біосферного резервату “Східні Карпати”, два РЛП (Надсянський, “Верхньодністровські Бескиди”). Із інших важливих територій та об’єктів відсутні ПЗ, БС, ДП і ЗП. Досі не створено ЗГЗ, ІЗ, КСЗ, ОЗ, ПлЗ, а також ЗПП і ПрПП. У значній мірі відсутність природно-заповідних територій та об’єктів цих категорій і підкатегорій ПЗФ позначилося на величині показника заповідності. У кч *ЛО* він найнижчий (9,3 %) посеред інших трьох адміністративних областей.

За площею заповідних земель кч *ЧО* посідає четверте місце. Із складу головних категорій ПЗФ тут розміщено два НПП (Вижницький, Черемошський) та два РЛП (Черемошський і кч Чернівецького). Із основних територій та об’єктів відсутні тут БсЗ, ПЗ і ЗП, досі немає ГЗ, ЗГЗ, ПлЗ, а також ЗПП і ПрПП. Не дивлячись на це, у кч *ЧО* показник заповідності найвищий (20,9 %).

Висновок та перспективи. За нашими даними [23-25] в Українських Карпатах показник заповідності значно вищий (15,5 %), порівняно з рівнинними природно-географічними регіонами України, зокрема зоною широколистяних лісів України (10,0 %), Українським Поліссям (6,6 %) та

степовою зоною України (3,9 %). Однак, в Українських Карпатах мережа ПЗФ також потребує деякої оптимізації. Зокрема, доцільно підвищити категоріальну репрезентативність мереж ПЗ, ЗГЗ, КСЗ, БС, ЗПП та ПрПП, необхідно створити мережі ЗП і ПлЗ. Оптимізований ПЗФ стане основою для розбудови екомережі.

Список використаних джерел

1. Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине. Серия История охраны природы. К.: Эколого-культурный центр, 2002. Вып. 30. 272 с.
2. Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду. *Інструктивні та методичні матеріали*. [О. Василюк, К. Норенко, К. Полянська та ін.]. За заг. ред. О. Кравченко. Львів : Манускрипт, 2018. 136 с.
3. Гамор Ф. Д., Парчук Г. В. Розвиток державної політики України з охорони природи Карпат. *Наук. записки Держ. природознач. музею*. 2004. Вип. 20. С. 149-153.
4. Голубець М. А. Основи відновлення функціональної суті карпатських лісів. Львів : Манускрипт, 2016. 144 с.
5. Доповідь про стан навколишнього природного середовища Закарпатської області за 2018 рік. Ужгород : Департамент екол. та природ. ресурсів Закарпатської ОДА, 2019. 166 с.
6. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2018 рік. Івано-Франківськ : Управління екол. та природ. ресурсів Івано-Франківської ОДА, 2019. 147 с.
7. Екологічний паспорт Львівської області за 2018 рік. Львів : Департамент екол. та природ. ресурсів Львівської ОДА, 2019. 197 с.
8. Екологічний паспорт Чернівецької області за 2017 рік. Чернівці : Управління екол. та природ. ресурсів Чернівецької ОДА, 2018. 114 с.
9. Заповідні перлини Буковини: атлас-довідник. Наук. ред. І. І. Чорней, В. П. Коржик, І. В. Скільський, М. В. Білоконь, М. М. Аврам. Чернівці : Друк Арт, 2017. 256 с.
10. Калуцький І. Ф., Олійник В. С. Стихійні явища в гірсько-лісових умовах Українських Карпат (вітровали, паводки, ерозія ґрунту). Львів : Камула, 2007. 240 с.
11. Кліматогенні зміни рослинного світу Українських Карпат: монографія. [Дідух Я. П., Чорней І. І., Буджак В. В. та ін.]. Наук. ред. Я. П. Дідух, І. І. Чорней. Чернівці : Друк Арт, 2016. 280 с.
12. Кобів Ю. Й. Глобальні кліматичні зміни як загроза видовій біорізноманітності високогір'я Українських Карпат. *Укр. ботан. журн.* 2009. Т. 66, № 4. С. 451-465.
13. Ковальчук А. А. Заповідна справа: науково-довідникове видання. Ужгород : підприємство "Ліра", 2002. 312 с.

14. Леоненко В. Б., Стеценко М. П., Возний Ю. М. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Додаток до атласу об'єктів природно-заповідного фонду України. К.: ВПЦ "Київський університет", 2003. 73 с. 142 с.
15. Маринич О. М., Пархоменко Г. О., Петренко О. М., Шищенко П. Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Укр. геогр. журн.* 2003. Т. 41. С. 16-20.
16. Михайлович Н. В. Мережа природно-заповідного фонду штучних об'єктів Українських Карпат. *Наук. вісник НЛТУ: зб. наук.-техн. праць.* 2014. Вип. 24.6. С. 95-102.
17. Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. [Стойко С. М., Мілкіна Л. І., Солодкова Т. І. та ін.]. Київ: Наук. думка, 1980. 264 с.
18. Палінчак М. М., Дяченко І. Б., Рошко С. М. Еволюція та особливості становлення природно-заповідних територій Закарпатської області. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту.* 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 130-134.
19. Петрова Л. М. Структура мережі заповідних об'єктів Заходу України. *Наук. вісник УкрДЛТУ: зб. наук.-техн. праць.* 2004. Вип. 14.8. С. 80-88.
20. Петрова Л., Третяк П. Природно-заповідний фонд Українських Карпат. *Праці Наук. товариства ім. Шевченка.* 2003. Т. XII: Екол. збірник. Екологічні проблеми Карпатського регіону. С. 246-256.
21. Попович С. Ю. Основні структурні елементи Карпатської екомережі. *Заповідна справа в Україні.* 2007 а. Т. 13. Вип. 1-2. С. 80-89.
22. Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: навчальний посібник. К. : Арістей, 2007 б. 480 с.
23. Попович С. Ю. Становлення та сучасний стан мережі природно-заповідного фонду степової зони України. *Заповідна справа в Україні.* 2012. Т. 18. Вип. 1-2. С. 4-11.
24. Попович С. Ю. Мережа природно-заповідного фонду Українського Полісся. *Заповідна справа.* 2016. Т. 22. Вип. 1. С. 42-47.
25. Попович С. Ю. Мережа природно-заповідного фонду зони широколистяних лісів України. *Флористичне і ценотичне різноманіття у відновленні, охороні та збереженні рослинного світу:* монографія. За заг. ред. С. М. Ніколаєнка. К. : Вид-во Ліра-К, 2018. С. 225-247.
26. Попович С. Ю., Василенко В. С. Екомережа Лісостепу України (картосхема та її легенда). *Заповідна справа в Україні.* 2009. Т.15. Вип. 1. С. 1-5.
27. Попович С. Ю., Михайлович Н. В., Грисюк Т. С. Репрезентованість *Pinus cembra* (*Pinaceae*) у природно-заповідному фонді України. *Укр. ботан. журн.* 2019. Т. 76. № 6. С. 533-541.
28. Природно-заповідний фонд Закарпатської області. За ред. С. С. Поп. Ужгород: Карпати, 2011. 256 с.
29. Природно-заповідний фонд. Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області. *Електронний ресурс.* URL. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

30. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення. К. : ТОВ "Центр екологічної освіти та інформації", 2009. 332 с.
31. Солодкий В. Д. Дослідження флори проектного НПП "Буковинське передгір'я". *Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття*: мат. міжн. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю функц. високогір. біол. стаціонару "Пожижевська" (Львів-Пожижевська, 23-27 вересня 2008 р.). Львів, 2008. С. 384-386.
32. Солодкий В., Царик Й., Шутак Г. Обґрунтування доцільності створення НПП "Буковинські гірські ліси". *Біологічні студії*. 2010. Т. 4. № 2. С. 121-126.
33. Стойко С.М. Карпатам зеленіти вічно. Ужгород : Карпати, 1977. 176 с.
34. Стойко С., Гадач Е., Шимон Т., Михалик С. Заповідні екосистеми Карпат. Львів : Світ, 1991. 248 с.
35. Стойко С., Петрова Л. Репрезентативність природно-заповідного фонду на Львівщині та шляхи створення його оптимальної мережі. *Праці Наук. товариства ім. Шевченка*. 2001. Т. VII: Екол. збірник. Екологічні проблеми природокористування та біорозмаїття Львівщини. С. 210-220.
36. Терлецький В. К., Фодор С. С., Гладун Я. Д. Ботанічні скарбниці Карпат. Ужгород : Карпати, 1985. 136 с.
37. Третяк П. Р. Становлення охорони природи в Галичині та проблеми розбудови мережі заповідних територій. *Наук вісник УкрДЛТУ*: зб. наук.-техн. праць. 2004. Вип. 14.8. С. 124-133.
38. Фурдичко О. І. Карпатські ліси: проблеми екологічної безпеки і сталого розвитку гірського регіону. Львів : Біблос, 2002. 192 с.

References

1. Boreyko, V, E. (2002). History of protected areas in Ukraine. Series History of nature protection. Kiev: Ecological and Cultural Center, Vol. 30 [in Russian].
2. Identification of areas suitable for declaring objects of the nature reserve fund. Instructional and methodical materials. (2018). [Vasilyuk, O., Norenko, K., Polyanska K, et al.]. For the general ed. Kravchenko, O. Lviv: Manuscript (in Ukrainian).
3. Hamor, F., Parchuk, G. (2004). Development of the state policy on nature protection in the Carpathians. *Proceeding of the State Natural History Museum*, 20, 149-153 (in Ukrainian).
4. Holubets, M. A. (2016). Fundamentals of restoring the functional essence of Carpathian forests. Lviv: Manuscript (in Ukrainian).
5. Report on the state of the environment of the Transcarpathian region for 2018. (2019). Uzhgorod : Departament ekologii ta pryrodnyh resursiv Zakarpatskoi obladerzhadministracii (in Ukrainian).

6. Ecological passport of Ivano-Frankivsk region for 2018. (2019). Ivano-Frankivsk: Upravlinnya ekologii ta pryrodnyh resursiv Ivano-Frankivskoi oblderzhadministracii (in Ukrainian).
7. Ecological passport of Lviv region for 2018. (2019). Lviv: Departament ekologii ta pryrodnyh resursiv Lvivskoi oblderzhadministracii (in Ukrainian).
8. Ecological passport of Chernivtsi region for 2017. (2018). Chernivtsi: Upravlinnya ekologii ta pryrodnyh resursiv Chernivetskoi oblderzhadministracii (in Ukrainian).
9. *Protected areas of Bukovyna: An atlas and handbook*. (2017). Ed. Chornei, I. I., Korzhyk, V. P., Skilsky, I. V., Bilokon, M. V., Avram, M. M. Chernivtsi: Druk Art (in Ukrainian).
10. Kalutsky, I. F., Oliynyk, V. S. (2007). Natural phenomena in the mountain and forest conditions of the Ukrainian Carpathians (winds, floods, soil erosion). Lviv : Kamula (in Ukrainian).
11. *Climatogenic changes of plant life of the Ukrainian Carpathians*. (2016). Didukh, Ya. P., Chorney, I. I., Budzhak, V. V. et al. Ed. by Didukh, Ya. P., Chorney, I. I. Chernivtsi : Druk Art (in Ukrainian).
12. Kobiv, Y. Y. Global climate change as a threat to the species biodiversity in the high-mountain zone of the Ukrainian Carpathians. (2009). *Ukr. Botan. Journ.*, 66 (4), 451-465 (in Ukrainian).
13. Kovalchuk, A. A. (2002). Nature reserves: scientific reference publication. Uzhgorod : Lira (in Ukrainian).
14. Leonenko, V. B. Stetsenko, M. P., Vozny, Yu. M. (2003). Atlas of objects of the nature reserve fund of Ukraine. Appendix to the atlas of objects of the nature reserve fund of Ukraine. Kyiv: VPC «Kyivskiy universytet» (in Ukrainian).
15. Marynych, O. M., Parkhomenko, H. O., Petrenko, O. M., Shyshchenko, P. H. (2003). Improved physical and geographical zoning of the Ukraine. *Ukr. Geograph. Journ*, 41, 16-20 (in Ukrainian).
16. Mykhailovich, N. V. (2014). The Nature Reserve Fund Network of the Artificial Objects of the Ukrainian Carpathians. *Scientific Bulletin of UNFU*, 24.6, 95-102 (in Ukrainian).
17. Nature protection of the Ukrainian Carpathians and adjacent territories. (1980). [Stoyko, S. M., Milkina, L. I., Solodkova, T. I. et al.]. Kyiv : Naukova dumka (in Ukrainian).
18. Palinchak, M. M., Dyachenko, I. B., Roshko, S. M. (2018). Evolution and Formation Features of the Nature-Conservation of the Zacarpathan Region. *Scientific Herald of Uzhhorod University*, 18 (2), 130-134 (in Ukrainian).
19. Petrova, L. M. (2004). Structure of the Nature protection network in West Ukraine. *Scientific Bulletin of USUFWT*, 14.8, 80-88 (in Ukrainian).
20. Petrova, L., Tretyak, P. Protected areas of the Ukrainian Carpathian mountains. (2003). *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society*, 12, 246-256 (in Ukrainian).
21. Popovych, S. Yu. (2007 a). Main structural elements of the Carpathian ecological net. *Nature reserves in Ukraine*, 13 (1-2), 80-89.

22. Popovych, S. Yu. (2007). *Nature reserves* : Tutorial. Kyiv: Aristei (in Ukrainian).
23. Popovych, S. Yu. (2012). The formation and current status of Natural Reserve fund of the Ukraine steppe zone. *Nature reserves in Ukraine*, 18 (1-2), 4-11 (in Ukrainian).
24. Popovych, S. Yu. (2016). The nature reserve fund network of the Ukrainian Polissya. *Nature conservarion*, 22 (1), 42-47 (in Ukrainian).
25. Popovych, S. Yu. (2018). Network of nature reserve fund of the zone of deciduous forests of Ukraine. *Floristic and coenotic diversity in the restoration, protection and preservation of flora*. For the general ed. Nikolaenko, S. M. Kyiv: Lira-K, 2018. 225-247 (in Ukrainian).
26. Popovych, S. Yu., Vasylenko, V. S. (2009). Ecological network of the forest-steppe zone of Ukraine (skeleton map and its legend). *Nature reserves in Ukraine*, 15 (1), 1-5 (in Ukrainian).
27. Popovych, S. Yu., Mykhaylovych, N.V., Hrysiuk, T.S. (2019). Representativity of *Pinus cembra* (*Pinaceae*) in natural protected fund of Ukraine. *Ukrainian Botanical Journal*, 76(6): 533–541 (in Ukrainian).
28. *Nature reserve fund Zakarpats'ka oblast'*. (2011). Ed. Pop S. S. Uzhhorod : Karpaty (in Ukrainian).
29. *Nature reserve fund Zakarpats'ka oblast', Ivano-Frankivsk oblast', Lviv oblast, Chernivtsi: oblast'* (2019). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (in Ukrainian).
30. *Nature Reserve Fund of Ukraine: territories and objects of national importance*. (2009). Kyiv : TOV «Centr ekologichnoi osvity ta informatsii» (in Ukrainian).
31. Solodkyi, V. D. (2008). Research of flora of the projected NNP “Bukovynian foothills”. *Significance and prospects of stationary research for biodiversity conservation*. Proceedings of the international scientific-practical conference dedicated to the 50th anniversary of the high-altitude biological stationar Pozhizhevska (Lviv-Pozhizhevska, September 23-27, 2008). Lviv, 2008, 384-386 (in Ukrainian).
32. Solodkyi, V., Tsaryk, J., Shutak, G. (2010). Substantiation of expediency of creation of NNP “Bukovynian mountain forests”. *Studia Biologica*, 4 (2), 121-126 (in Ukrainian).
33. Stoyko, S. M. (1977). The Carpathians turn green forever. Uzhhorod : Karpaty (in Ukrainian).
34. Stoyko, S., Gadach, E., Shimon, T., Mikhalik, S. (1991). Protected ecosystems of the Carpathians. Lviv: Svit (in Ukrainian).
35. Stoyko, S., Petrova, L., (2001). Representativity of natural preserved fund in Lviv region and the ways of its ecological net development. *Proceedings of the Shevchenko Scientific Society*, 7, 210-220 (in Ukrainian).
36. Terletsky, V. K., Fodor, S. S., Gladun, Ya. D. (1985). Botanical treasures of the Carpathians. Uzhhorod : Karpaty (in Ukrainian).

37. Tretyak, P. (2004). Becoming of a nature conservation in Galician and problems i of progressing of reserved territories network. *Scientific Bulletin of USUFWT*, 14.8, 124-133 (in Ukrainian).

38. Furdychko, O. I. (2002). Carpathian forests: problems of ecological safety and sustainable development of the mountain region. Lviv: Biblos (in Ukrainian).

СЕТЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА УКРАИНСКИХ КАРПАТ

С. Ю. Попович

Аннотация. Актуальность проблемы вытекает из необходимости развития Карпатской экосети на основе сети природно-заповедного фонда. Целью анализа было установление количественных и качественных показателей сети и определения нынешнего процента заповедности. В связи с этим, взяв за основу научно-исторический подход, описано три периода истории формирования сети природоохранных территорий в Украинских Карпатах: 1) XII век - 1939 год; 2) 1940-1990 года; 3) 1991 год - по сей день. Интенсивное ее развитие наблюдалось в XVIII-XIX веках. Прошлый XX век ознаменовался массовым заповеданием и уточнением заповедного статуса для ранее созданных объектов, пик их заповедания пришелся на 60-80-е годы. Современную сеть природно-заповедного фонда представлено 1274 объектами, из которых один биосферный и один природный заповедники, 11 национальных природных парков, восемь региональных ландшафтных парков, 186 заказников, 725 памятников природы, 230 заповедных урочищ, два ботанических сада, 12 дендропарков, 98 парков-памятников садово-паркового искусства, отсутствуют зоопарки. Они вместе занимают 540640,0 га. Для получения этих показателей применено статистический инвентаризационный метод исследований, а также использованы общенаучные методы: аналитико-синтетический и системный подходы, сравнительную оценку. Уровень категориальной, объектной и административно-территориальной репрезентативности отражает степень развития региональной сети. Показатель заповедности в Украинских Карпатах составляет 15,5 %. Из четырех административных областей категориальную и объектную структуру природно-заповедного фонда оптимальнее сформировано в Закарпатской области (23 категории и подкатегории с 26, 469 объектов).

Ключевые слова: история природно-заповедного дела, сеть природно-заповедного фонда, репрезентативность, показатель заповедности.

NETWORK OF NATURE RESERVE FUND UKRAINIAN CARPATHIANS

S. Yu. Popovych

Abstract. The urgency of the problem stems from the need to develop the Carpathian ecological network on the basis of a regional network of nature reserve fund, which is now the main strategy for the development of territorial nature protection in the world. The purpose of the presented geososological analysis was to establish quantitative and qualitative indicators of the network of nature reserve fund and determine the current percentage of reserves in the Ukrainian Carpathians. In

this regard, taking as a basis the scientific-historical approach, which is based on a chronological scheme of events, it was described three periods in the history of the network of protected areas in the Ukrainian Carpathians, namely: 1) XII century – 1939; 2) 1940-1990; 3) 1991 – to this day. Intensive development of the network of protected areas was observed in the eighteenth and nineteenth centuries. The last twentieth century was marked by mass reserving and clarification of protected status for previously created objects, the peak of their reserving fell on the 60-80s that. The modern network of nature reserve fund of the Ukrainian Carpathians is represented by 1274 objects, including one biosphere and one nature reserve, 11 national nature parks, eight regional landscape parks, 186 reserves, 725 natural monuments, 230 protected tracts, two botanical gardens, 12 arboretums, 98 parks-monuments of landscape art, no zoos. Together they occupy 540,640.0 hectares. To obtain these indicators, the main statistical – inventory method of research was used as the main, as well as some general scientific methods were used: analytical-synthetic and systematic approaches, comparative assessment. The level of categorical, object and administrative-territorial representativeness reflects the level of development of the regional network of nature reserve fund. The reserve index in the Ukrainian Carpathians is 15.5%. Of the four administrative regions of this natural-geographical region, the categorical and object structure of the nature reserve fund is better formed in the Zakarpattia region (23 categories and subcategories of 26, 469 objects).

Key words: *history of nature reserve business, network of nature reserve fund, representativeness, reserve index.*